

Висновки. Предложенный подход к организации мониторинга производственно-коммерческой деятельности промышленного предприятия позволяет достаточно объективно оценивать уровень антикризисной, инновационной или рыночной работы на предприятии. Использование в качестве временного интервала мониторинга различных временных интервалов (вплоть до посуточного) делает предложенный методический подход очень гибким и приемлемым для выполнения самых различных задач на промышленных предприятиях.

Литература. 1. Бурцев В.В. Методические основы мониторинга системы сбыта готовой продукции//Маркетинг в России и за рубежом.- №4.- 2002.- С.32-46. 2. Гладенко І.В. Система моніторингу інноваційного розвитку промислового підприємства//Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. Выпуск . Донецк : ДонНТУ, 2008.- С. 3. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 31. – С.440. 4. Калюжний В.В., Михаліцька Н.Я. Методи визначення ймовірності банкрутства підприємств // Ринкова трансформація економіки: Зб. наук. пр. -Х.: ХІБМ. - 2003. -Вип. 7. -С. 89-99. 5. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій.— К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001.— 580 с. 6. Скрипниченко А.Н. Экономический мониторинг рыночной конъюнктуры в системе предпринимательства: диссертация ... кандидата экономических наук : 08.00.30 Санкт-Петербург, 2000.- 139 с. 7. Соколова Н.М. Антикризовий моніторинг підприємств дорожньої галузі//Автореферат дис...канд.екон.наук по спеціальності 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами - К: Національний транспортний університет, 2006.- 24с. 8. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємства. - К.: КНЕУ, 2000. - 412 с.

Подано до редакції 01.06.2009

УДК 631.15.33

О.В. ПОПАДИНЕЦЬ, ст. викл., НТУ «ХПІ», Харків

НЕОБХІДНІСТЬ І НАПРЯМКИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИПУСКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто чинники, напрямки та механізм державної підтримки інноваційної продукції в Україні з урахуванням провідного іноземного досвіду

The article discusses the factors, trends and mechanisms of state support of innovative products in Ukraine, including the leading foreign experience

Ключові слова: інновації, державна підтримка, науковий потенціал, національна інноваційна система

Вступ. В останні десятиліття економічне зростання стало синонімом інновацій, як завжди супроводжуються великими витратами на НДДКР,

створенням відповідної інституційної інфраструктури, що у сукупності дозволяє домогтися най ефективнішого розв'язання проблеми. Попри національні відмінності, спільною рисою всіх національних інноваційних систем стало лідерство в забезпеченні трьох пріоритетів розвитку: науки, освіти та наукомісткого виробництва. Наша країна ще має у своєму розпорядженні певний науковий потенціал, який відповідає, а де в чому і переважає потенціал країн – лідерів. Одночасно ефективність використання потенціалу в Україні, на відміну від інших держав, низька. Складності економічного розвитку країни в останні роки призвели до фрагментації національного виробництва, до розриву стратегічного ланцюга: наука – інновації – виробництво – споживання. Його відновлення шляхом формування високоефективного середовища технологічно-інноваційного розвитку є одним із найважливіших пріоритетів державної політики. Державна підтримка інновацій з запорукою інтеграції науки у виробництво, стимулювання ринкової ініціативи в процесі становлення нової економічної моделі.

Особливої уваги питанню щодо стимулювання інноваційної діяльності з боку держави приділено в роботах таких авторів: С. Меткалфа, Р. Фатхутдінова, О. Амоши, В. Іноземцева, Г. Андрощука, С. Архієреєва, Ю. Бажала, В. Гейця, А. Поручника, Ю. Яковця, Ф. Янсена та інших. В їх роботах розкрито важливі аспекти інноваційного підприємництва та його підтримки з боку держави, проаналізовано значний теоретичний і практичний досвід. Проте дотепер відсутньою є єдина думка щодо найефективнішої моделі інноваційного розвитку економіки, що і визначили мету нашого дослідження .

Постановка завдання. Метою статті є дослідження можливих напрямків побудови системи державної підтримки випуску інноваційної продукції в Україні з позиції найпрогресивнішого іноземного досвіду.

Методологія. Аналіз формування й реалізації державної інноваційної політики в постіндустріальних країнах підтверджує, що їх соціально-економічний прогрес невід'ємно пов'язаний з інноваційним типом розвитку. Світовий досвід державного стимулювання інноваційної діяльності включає *прямі й непрямі методи* [1]. Серед перших: пільгові кредити підприємствам і організаціям, що здійснюють наукові розробки; безоплатна передача (або пільгові умови) державного майна та землі для створення інноваційних підприємств; регіональний розвиток інноваційної інфраструктури; запровадження різноманітних програм з підвищення інноваційної

активності бізнесу; державні замовлення у формі контрактів на проведення НДДКР та забезпечення стартового попиту на нововведення; організація науково-технічних зон зі спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності.

До непрямих методів належать податкові пільги на інвестиції в інноваційній сфері; розвиток науки та вищої освіти; інституційні норми щодо стимулювання розвитку науково-дослідної діяльності.

Ці методи активно застосовуються урядами у провідних країнах світу. В Японії держава реалізує курс технологічного розвитку за рахунок: імпорту іноземних технологій, послідовної трансформації структури економіки, поєднання інноваційних факторів із господарським механізмом, підтримки концепції прогнозування, що дозволяє стимулювати технології, які будуть пріоритетними через 10-15 років. В США технологічна політика проводиться у двох напрямках: підтримка фундаментальних досліджень і здійснення прикладних науково-технологічних програм у рамках діяльності окремих федеральних відомств. Популярною є практика безоплатної видачі ліцензій щодо комерційного використання винаходів, формування державної інноваційної інфраструктури, здійснення державними органами моніторингу, прогнозування, експертизи інноваційних проектів та підтримку шляхом вручення дослідникам державних нагород, присвоєння почесних звань. У країнах ЄС використовуються такі форми стимулювання, як дотації створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого ризику, зниження державного мита для індивідуальних винахідників (Німеччина, Австрія) та численні податкові пільги, серед яких екстраконцесії (за їх рахунок фірми можуть фінансувати зі своєї податкової бази понад 100% інноваційних витрат) та податковий кредит, що дозволяє фінансувати лише частину інновацій.

Запорукою успіху інноваційної політики Фінляндії є системний підхід – стимулювання різноманітних партнерств та тісних зв'язків між наукою, університетами, підприємствами та державними агенціями. Це забезпечило ефективність координації та співробітництва між НДІ, інвесторами і виробниками.

Фінансування НДДКР державою в Японії становить 0,58% ВВП, у США – 0,76%, Німеччині – 0,79%, Франції – 0,80%, Великобританії – 0,55. У Франції пряме фінансування витрат на інновації в провідних фірмах становить близько 50%, стільки ж складають безоплатні позики в Німеччині. За даними експертів, наприкінці 90-х рр.. Німеччина, Франція й

Великобританія разом узяті витратили стільки ж коштів у сфері інноваційних розробок, як Японія.

Нажаль, в Україні національну інноваційну систему ще не створено, а сама інноваційна діяльність характеризується структурною деформованістю, інституційною неповнотою, неузгодженістю та розбалансованістю технологічних, економічних і соціально-ціннісних аспектів. Інноваційні процеси в Україні поки не стали суттєвим фактором зростання ВВП. Офіційно задеклароване економічне зростання останніх років аж ніяк не може претендувати на назву економічного розвитку. Економіка так і не була модернізована, через що сьогодні ВВП становить лише 2/3 від показника 1990 р. Навіть за офіційними даними, у 2009 р. реальний ВВП впав більш ніж на 15%, обсяг виробництва промисловості скоротився на 22%, реальна зарплатня зменшилась майже на 10%, тоді як індекс цін промислових товарів збільшився на 14%! За цих умов, навіть у випадку відновлення економічне зростання до рівня 5—6% річних, це здатне забезпечити зростання головного показника конкурентоспроможності країни – рівня ВВП на душу населення протягом 3-4 років – максимум до 3,5—4 тис. дол., тоді як у країнах ЄС він вже у 2005 р. сягнув 32 тис. дол. [2].

Економіка України обтяжена інерцією попереднього екстенсивного розвитку. За рівнем конкурентності ринків Україна подібна до США у 1940-х рр. У 2009 році Україна посіла 72 місце за індексом конкурентоспроможності, розмістилася у рейтингу між Марокко та Філіппінами, випередивши більшість країн Африки та Латинської Америки. Разом з тим, вона істотно відстає від країн ЄС, а серед країн СНД за конкурентоспроможністю економіки посідає четверте місце, поступаючись Росії, Казахстану та Азербайджану. Слабкими сторонами конкурентоспроможності України є інституціональне середовище, інфраструктура, макроекономічна стабільність і ефективність ринку. Але Україна гідно конкурує з країнами ЄС за кількістю студентів ВНЗ та у 2009 р. вийшла в лідери за оснащеністю новими технологіями серед країн СНД [3].

Такими «успіхами» українська економіка насамперед завдячує успадкованій від СРСР виробничій та науково-технічній базі, значним запасам природних ресурсів та кваліфікованій робочій силі. Втім, вплив цих факторів поступово вичерпується, а країна втрачає будь-які позиції на світових ринках через щоденне здорожчання сировини та енергоресурсів тощо. Такий негативний стан речей частково викликаний наслідками

світової економічної кризи та зумовлений низкою внутрішніх причин, серед яких:

- *Технологічна відсталість та відсутність інновацій*, що є слабким місцем українських виробників та одним з ключових ризиків економіки. Через це вітчизняна продукція майже практично стала неконкурентоспроможною на глобальному рівні. Знижується інноваційна активність промислових підприємств. Частка підприємств, що впроваджували інновації, у 2008 р. становила 10,8 % їх кількості, тоді як у 2000 р. — цей показник склав 14,8%.

- *Занизький рівень наукоємності вітчизняної продукції*, що не перевищує 0,3 %, і у десятки разів менше за світовий рівень. Науково-технічний потенціал України майже виключений з економічного процесу держави, знижується частка високотехнологічної продукції у структурі ВВП. Частка виконаних наукових та науково-технічних робіт у ВВП скоротилась у 2009 р. до 0,9% порівняно з 1,4% у 1996 р.

- *Недосконалість нормативної бази регулювання інноваційної діяльності*, розповсюдження практики ігнорування законодавства або зупинення дії статей законів, які стосуються фінансування та стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності. На відміну від провідних країн світу законодавство України не сприяє залученню у науково-технічну та інноваційну сфери позабюджетних коштів банків та інших інвесторів, не стимулює витрати промисловості на наукові дослідження та інновації.

- *Неефективне визначення пріоритетних напрямів розвитку у Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»*. Їх переважна більшість зорієнтована на третій і четвертий технологічні уклади; подібна неузгодженість зі світовими пріоритетними напрямками науково-технічної діяльності не сприяють розвитку інноваційно-орієнтованої економіки.

- *Відсутність орієнтації науково-технічної діяльності на потреби економіки та неефективне використання вітчизняних науково-технічних здобутків*. ВНЗ України не стали центрами підготовки фахівців у сфері інновацій, тоді як, наприклад, у Китаю, стрімко налагоджуються активна співпраця з дослідницькими центрами й галузевими відомствами для посилення ланцюга «ВНЗ – наукові дослідження – виробництво». Завдяки цьому ВНЗ – головні консультанти середніх і малих промислових підприємств при впровадженні інноваційної продукції. Трансформація

науки в Україні не підпорядкована завданням структурної перебудови національної економіки [4].

- *Брак фінансування науково-технічної діяльності з Держбюджету*, яке останніми роками не перевищує 0,4 % ВВП при нормі – 1,7 %. Для порівняння, в Японії витрати на здійснення науково-технічних робіт складають 2,98% ВВП, в США – 2,69%, в Німеччині – 2,52%, Франції – 2,13%, Великобританії – 1,84% [5]. За ухвалою Барселонського саміту, європейська система освіти і підготовки кадрів повинна стати еталоном світової якості, а рівень фінансування науково-дослідних розробок країнами ЄС має у 2010 р. сягнути 3%ВВП [6], оскільки освіта і підготовка кадрів відіграють вирішальну роль у досягненні стратегічних цілей ЄС. Щорічне фінансування освіти в Україні фактично становить близько 5 % ВВП при нормі в 10 %.

- *Катастрофічне старіння науково-дослідної бази та погіршення матеріального забезпечення науки* через зниження обсягів централізованих капітальних вкладень і недостатнє фінансування науки і освіти. Низьким є рівень якості матеріально-технічного забезпечення ВНЗ і наукових організацій. Лише 2 % наукового обладнання українських науково-технічних установ має рівень сучасних світових стандартів. Такий стан матеріально-технічної та лабораторної бази наукових та освітніх закладів не забезпечує проведення наукових досліджень на світовому рівні, не сприяє впровадженню інноваційних освітніх технологій, знижує конкурентоспроможність випускників на ринку праці, перешкоджає інтеграції української освіти і науки до світової.

- *Скорочення чисельності працівників наукової та науково-технічної сфери, зокрема в галузі технічних наук, та старіння наукових кадрів*, що призводять до втрати наукових шкіл, наукового кадрового потенціалу держави. Протягом 1995-2008 рр. відбулось загальне скорочення чисельності працівників наукових організацій майже в 2 рази (з 179,8 до 94,1 тис.), при цьому їх кількість у галузі суспільних наук збільшилась у 1,2 рази, а в галузі технічних наук у 2 рази зменшилась [7]. Таке фактичне скорочення наукового потенціалу не супроводжується необхідною реорганізацією мережі наукових організацій.

- *Занизький рівень зарплатні науковців* негативно відбивається на престижу наукової діяльності в країні, спричиняє погіршення якісних характеристик освітньої та наукової підготовки кадрового потенціалу, знижує його конкурентоспроможність та викликає нову хвилю «відтоку

мозків». Заробітна плата науковців є нижчою від визначеної законодавством.

- *Недостатній розвиток інноваційної інфраструктури в країні:* технопарків, бізнес-інкубаторів, фондів інноваційних проєктів, центрів інжиніринга, венчурного підприємництва, інноваційно-технологічних центрів, офісів з трансферу технологій. *Закладеного інституційного підґрунтя явно недостатньо для розвитку означених елементів інфраструктури, хоча зарубіжний досвід доводить, що для держави вони вигідні, оскільки здійснюють інформаційну, технічну та консультативну підтримку новаторів, збільшують масштаби іноземних інвестицій, можливості експорту та валютні надходження, прискорюють темпи зростання наукомістких галузей економіки.*

- *Фактична відсутність ринку венчурного капіталу.* При нерозвинутості інститутів вітчизняного венчурного фінансування, зарубіжні венчурні фонди не зацікавлені у впровадженні українських конкурентоспроможних технологій і інвестиції спрямовують до підприємств енергетичної, машинобудівної, будівельної та переробної промисловості, а не у сферу високих технологій [8].

Результати дослідження. Означені диспропорції розвитку вітчизняної науково-технічної сфери підсилюють несприятливий вплив організаційно-економічної відокремленості наукової діяльності від виробничого сектору, що спричиняє мультиплікативні наслідки для економіки. Усвідомлення цього повинно призвести до посилення ролі держави в акумулюванні внутрішніх ресурсів країни та спрямуванні їх на оновлення технологічної бази української економіки та пошук відповідних фінансових ресурсів. Системність державного управління у сфері інноваційної діяльності має вдосконалити її нормативну основу, забезпечити достатній рівень фінансування інновацій, концентрацію коштів на найважливіших напрямках інноваційного розвитку та сформувати належну інфраструктуру.

Висновки. Активізація інноваційних процесів в Україні вимагає низки заходів, серед яких: 1) *створення концепції розвитку національної інноваційної системи* (як в Росії, Польщі, Чехії, Казахстані) для формування конкурентоспроможного сектора досліджень і розробок та забезпечення умов його розширеного відтворення; розвитку інфраструктури інноваційної діяльності; запровадження системи економічних стимулів модернізації економіки на основі технологічних інновацій; підвищення інноваційної культури суспільства; 2) відповідно до законодавства забезпечення

фінансування науки у розмірі 1,7% ВВП, оскільки фінансування у розмірі у 0,3-0,4% веде до руйнування науково-технологічного потенціалу; 3) *забезпечення ефективної підтримки інноваційного підприємництва*. Для цього необхідно зосередитись на тих пріоритетних напрямках інноваційного розвитку, *що максимально забезпечені науковим потенціалом країни (п'ятого та шостого укладу)*, запровадити комерціалізацію результатів відповідних наукових досліджень через держзамовлення інноваційних технологій. Це дозволить сформувати попит на наукові розробки з боку реального сектора економіки; 4) *фінансова підтримка з боку держави обмеженого числа важливіших базових технологій*, що спричинять вирішальний вплив на підвищення інноваційності та наукомісткості виробництва і забезпечать перехід до нового технологічного укладу; 5) *розвиток ринку фінансового забезпечення цільових програм та модернізації економіки* на основі спеціальних цільових, венчурних фондів, залучення приватних та іноземних інвестицій у т.ч. шляхом створення ВЕЗ; 6) *вдосконалення інфраструктури інноваційного процесу* для комерціалізації результатів наукових досліджень, покращення зв'язків між наукою та виробництвом через створення інформаційних фондів інноваційних проектів, технопарків, бізнес-інкубаторів, інноваційно-технологічних центрів та трансферу технологій та інжинірингу, венчурних фондів; 7) *стимулювання створення сучасної національної індустрії венчурного капіталу* шляхом найшвидшого формування державної програми і розробки концепції розвитку сектора венчурних фондів, забезпечення законодавчого регулювання формального та неформального секторів венчурного бізнесу.

Список літератури: 1. *Бутило Р.І* Формування фінансово- інноваційної політики держави – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=500>. 2. *Полунєєв Ю.* Технологія економічного прориву // Дзеркало тижня, № 41 (620) 28 жовтня — 3 листопада 2006. 3. *Україна – на 72 місці за індексом конкурентоспроможності* // Економічна правда від 25.06.2009 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/4a4366d5194f5/>. 4. *Шкворець Ю.* Роль інституційних чинників в інноваційному розвитку економіки – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iee.org.ua/files/conf/conf_article6.pdf. 5. *Филонич В.* Инновационно-инвестиционная модель – гарант конкурентоспособной национальной экономики // вісник МСУ, екон. Науки, 2006. Т.IX, №1, С.3-5. 6. *Загоруйко Ю.* Під знаком Лісабонської стратегії // Дзеркало тижня, № 37 (565) 24 — 30 вересня 2005. 7. *За даними Держкомтату* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua. 8. *Воловець Я.В.* Фінансова діяльність суб'єктів господарювання – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bookz.com.ua/6/index.htm>

Подано до редакції 02.06.2009